

Naše svedectvo

5 2020 september – október 2020

ročník 21

OBSAH

Myšlienka čísla

Rudolf Dobiáš 2

Portrét čísla

Leontín Dohovič / *Peter Kováčik* 4

Svedectvá

Príbeh Emila Tomu / *Kristína Jančaříková,*

Martina Hoštaková 11

Sestra Viliama Štefánia Mihalusová / *Ján Golian* 17

Barbarská noc / *Jozef Širanec* 26

František Čermák / *Peter Sandtner* 29

Spravodajstvo KPVS 32

Naši jubilanti 58

Odišli od nás 62

Oznamy 64

Dvojmesačník Konfederácie politických väzňov Slovenska • Z poverenia Predsedníctva dočasne rediguje Peter Sandtner. Redakčná rada: Stanislav Pátek, Eva Javorská, Branislav Borovský, Karol Rosenberg. • Adresa redakcie a administrácie: Konfederácia politických väzňov Slovenska, Košická 56, 821 08 Bratislava, IČO: 31 800 700, tel. 0904 427 201 (Peter Sandtner), 0902 555 321 (Branislav Borovský), kpvs.kpvs@gmail.com, www.kpvs.sk • číslo účtu KPVS Tatra banka – SK 96 1100 0000 00 26 22 00 77 16 IBAN || EV3064/09 • Tlač: Dátum vydania: 10. 10. 2020 • nepredajné. ISSN 1335-9606.

Fotografie na obálke: Bratislava, Spomienka na 21. august 1968, zadná strana obálky: Nitra, väzenkyňa Františka Muziková pri prejave, snímky: Eva Javorská

Leopoldov –symbol utrpenia politických väzňov

Sotva tri roky po druhej svetovej vojne nahradilo povojnový optimizmus budovanie socializmu. Vedúcu úlohu si privlastnili komunisti – vláda Klementa Gottwalda. Obrnila sa milíciami a hneď sa pustila do práce. Totiž objavila triednych nepriateľov, medzi ktorými, pravdaže, nechýbali nielen podnikatelia a predstavitelia strán, ktoré Komunistická strana zmietla z povrchu zemskeho, ale aj Katolícka cirkev. Pre vládu nebol problém rozpustiť mužské i ženské kláštory, demokratické strany a jej funkcionárov zadupať pod zem, alebo aj poslať do Leopoldova, statkárov vyhnala z ich domovov, čistky na vysokých školách vyhnali ich synov a dcéry zo školských lavíc, čistky v justícii vyhnali právo a spravodlivosť a nahradilo ich spravodlivosťou všemocnej Strany. Pre istotu vláda dala urobiť klietku, do ktorej sa vmestila celá republika, čím zabezpečila našu bezpečnosť, ale beda tým, čo sa budú chcieť cez ňu prestrihať a odskočiť do kapitalistického sveta, alebo naopak. Údajní triedni nepriatelia - biskupi, kňazi, rehoľníci, úspešní podnikatelia, rehoľné sestry, organizácie, generáli, aj bývalí partizáni, roľníci a robotníci- rôznymi spôsobmi vyjadrovali svoj nesúhlas s režimom, a ten odpovedal zatýkaním neprajníkov budovania socializmu, odsudzovať ich, väzniť, ba i popravovať. Prvou obeťou bola Milada Horáková a po nej 240 mužov - dôstojníkov, partizánov, roľníkov, študentov... Leopoldov, Valdice Mírov, Ilava, pracovné tábory na Slavkovsku, Jáchymovsku a Příbramsku trpezlivo čakali na svojich „klientov“. Ženy posielali do Pardubickej väznice a pracovného tábora v Želiezovciach, rehoľné sestry i rehoľníkov vyhnali na práce do Čiech.

Symbolicky aj dnes víta návštevníkov tábora Vojna na Příbramsku dávno známe heslo: Prací k svobodě! – pôvodne Arbeit macht frei! - pochádzajúce z hitlerovských koncentračných táborov.

V Novembri 1989 sme si sľúbili lásku a premena spoločnosti sa rozbehla bez väčších problémov. Desaťtisíce bývalých politických väzňov sa mohli ukázať na verejnosti a pokúsiť sa žiť svoj život. Nestačilo však len zabudnúť a odpustiť.

Banské chodby a väzenské cely si vyžiadali svoje dane, medzičasom sme pochovali veľa našich kamarátov, tak si čas s istotou víťaza

rozširoval svoj priestor pre zabúdanie. Našťastie tradícia „*Leopoldov, symbol utrpenia politických väzňov*“, založená r. 1999 JUDr. Jánom Čarnogurským, sa medzičasom hlboko zakorenila v povedomí politických väzňov a ich príbuzných, ktorí sa odvtedy koncom augusta stretávajú na spomienkovom stretnutí bývalých politických väzňov pred bránou leopoldovskej pevnosti. Organizácie politických väzňov ČR a SR vniesli do svojich vzťahov priateľské prostredie, v akom sme prežívali svoj pobyt vo väzniciach a pracovných táborech, kde sme spoločne, bez ohľadu na národnosť, vzdorovali útlaku komunistickej diktatúry. Biskupi i kňazi, rehoľníci, rehoľné sestry, matky a otcovia rodín, roľníci a remeselníci, profesori aj študenti spolu tvorili veľkú armádu odhodlaných bojovníkov za slobodu. Veľa našich kamarátov, bývalých väzňov i väzenkýň medzičasom opustili naše rady, alebo ťažko chorí dožívajú svoju životnú anabázu. Ďakujem Vám všetkým, ktorí ste sa zúčastnili na tohtoročnom podujatí. Mne môj zdravotný stav nedovolil pobudnúť medzi Vami. Skutočnosť, že dnes opäť stojíte pred bránou jednej z najťažších väzníc bývalej ČSR, cez ktorú okrem tisícok odsúdených na dlhé roky straty slobody, prešli aj desiatky odsúdených na smrť, je v skutočnosti vašim svedectvom o zločinoch komunizmu. Myšlienka politického väzňa Vincenta Samuelyho, „*Čím väčší je ideál, v službách ktorého žijeme, tým väčšia a ťažšia je aj obeť, ktorú treba položiť v boji*

o jeho dosiahnutie. Boh i sloboda sú ideály večné, za tie je hodno položiť i život. Taký život sa nežije nadarmo a smrť nie je zbytočná obeť“ vysvetľuje, prečo títo hrdinovia obetovali nielen svoju slobodu, ale i životy. Žiaľ, aj náš priateľ Vincent odišiel do Večnosti. Večná sláva tým, ktorí to dokázali.“

Pozdravuje Vás Rudolf Dobiáš, jeden z posledných jáchymovských chlapcov.

Leontín Dohovič

Peter Kováčik

Levko (Leontín) Dohovič sa narodil 29. 9. 1935 v Užhorode, ako druhé dieťa gréckokatolíckeho farára Eugena Dohovyča a učiteľky Anízie Szilayovej. Okrem Levka mali jeho rodičia tri dcéry. Na detstvo na Zakarpatsku spomína veľmi rád.

Otec ho od malička viedol k láske k hudbe a divadlu. Aj v časoch vojny prežil relatívne pekné detstvo. Keď v roku 1944 maďarské vojská odviekli z dediny Linci mužov, aby kopali zákopy, Levkov otec sa so starými ľuďmi a deťmi starali o úrodu. S mláčačkou chodili z dvora do dvora a mlátili obilie, aby mali ľudia v dedine čo jesť.

Na sklonku vojny prišli do dediny sovietske vojská. A podľa tvrdenia pamätníka, rabovali, čo sa dalo. Koncom roka 1944 zavítali do obce Linci príslušníci NKVD s príkazom na zatknutie Eugena Dohovyča. Levko, spolu s ďalšími dedinčanmi, ukryl otca v cirkvi a zamkli ju.

Príslušníci NKVD prehľadali celú dedinu, obrátili faru hore nohami, no kňaza nenašli. Po dvoch dňoch ukrývania, Levkov otec ilegálne prekročil hranicu do Československa. V dnešnej obci Malé Slemence pôsobil ako kňaz. V júli 1946 utiekla do Československa aj Levkova staršia sestra. O tri dni neskôr mal prejsť hranicu on. Prvý pokus o prechod hranice mu však nevyšiel. Zľakol sa a vrátil sa domov k mame. Tak ostal s matkou a dvoma sestrami na Ukrajine.

Matka po otcovom úteku do Československa nemohla pracovať ako učiteľka. Bola z „nespolahlivej“ rodiny. Levko spomína na tento čas ako na veľmi ťažké obdobie. Často nemali čo jesť. Museli predať aj jedinú kravu, ktorú mali. Levko chodil do dediny, kde otec predtým pôsobil ako farár a po sv. liturgii sa miestni vždy vyzbierali a niečo poslali Levkovej rodine. Jedlo nechával sestram a on s mamou jedli iba chlieb. Nakoniec predali dom a presťahovali sa do Užhorodu.

Leontín Dohovič ako 14-ročný

Levko sa postupne začal aj politicky angažovať. V dobe, keď na školách začala komunistická moc presadzovať vyučovanie iba v ruskom jazyku, sa pridal k študentom, ktorí proti tomu protestovali. Začal ilegálne tlačiť a šíriť protikomunistické letáky. To sa mu stalo osudným. Nieкто ho za túto činnosť udal. 2. februára 1950 si pre neho prišli dvaja žandári a odvieďli ho na stanicu. Tento rok sa stal pre jeho rodinu symbolickým. Aj jeho otca odsúdili a uväznili v Československu. Levko spomína na výsluchy a pamätá si všetko podrobne, akoby sa to udialo len nedávno:

„Vypočúvali ma dňom i nocou. Nemohol som spať. Bol som taký unavený, že som zaspával postojácky. Len som sa oprel o stenu a už som spal.“ Odsúdili ho za priamu zradu vlasti, masovú agitáciu proti komunizmu a ZSSR a ako člena antisovietskej organizácie na desať rokov v nápravno-výchovných táborech a päť rokov odobratia občianskych práv. Spomedzi svojich priateľov dostal najmenší trest. Bol ešte neplnoletý. Majetok nikomu neskonfiškovali, nebolo čo. Tak sa zo štrnásťročného chlapca stal politický väzeň.

Celkovo prešiel Levko šestnástimi rôznymi väznicami alebo tábormi. Počas toho, ako ho v Užhorode vyšetrovali a väznili, dostal od spoluväzňa, staršieho evanjelického kňaza, rady ako prežiť transport a sibírsku zimu.

„Prvá rada sa týkala jedla. Keď vás zobrali do transportu, dostali ste na deň jednu slanú rybu, tri kocky cukru a kus chleba. Dostal som radu, aby som rybu bez obáv zjedol. Aj keď je slaná, ak si po nej dáte pol kocky cukru, necítite smäd. Vyskúšal som, fungovalo. Druhá rada bola ako prežiť zimu vo väzení. Nikdy si nesmieš ľahnúť na zem oblečený. Vždy si treba dať nohavice pod seba a prikryť sa kabátom. Zimu tak veľmi necítiš. Aj túto radu som vyskúšal a preveril. Posledná rada bola o tom, aby som sa ako politický väzeň vždy domáhal toho, aby ma dali medzi politických väzňov. Nie medzi obyčajných vrahov a zlodejov.“ - spomína Levko.

Postupne teda v priebehu niekoľkých mesiacov prešiel väznice v Užhorode, Lvove, Kyjeve, Moskve, Charkove až napokon skončil v Leningradskej väznici, ktorá sa volala Chresty. Na túto väznicu spomína ako na nádherné väzenie. Dala ho postaviť cárovná Katarína Veľká. Malo tisíc cieľ. V poslednej údajne nechala obesiť staviteľa väznice, aby už nikdy takú väznicu nepostavil.

Nepobudol v nej však dlho, lebo tam pre neho nebolo miesto. A ako politický väzeň by mohol „nakaziť“ spoluväzňov. Odviezli ho teda do

ženskej väznice v Leningrade. Tam sa o neho starali nielen spoluväzenkyne, ale aj dozorkyne. Mal predsa len štrnásť rokov. Brali ho ako syna.

Ani tam ho však nenechali dlho a opäť putoval v transporte najskôr do Volgogradu, Archangel'ska a nakoniec skončil v tábore pre maloletých na poloostrove Konvejer v Bielom mori. Tu strávil takmer dva roky. Podarilo sa mu dokončiť sedemročnú školskú dochádzku. No musel si všetko aj odpracovať. Doobeda upratoval a strážil školu a poobede študoval.

Neskôr pracoval na píle. Bola to nesmierne vyčerpávajúca práca. Mnoho dní strávil v karcere - samotke. Vždy zvykol povedať svoj názor a patrične ho za to „odmenili. Ako spomína: „Vždy som mal šťastie na ľudí. Všade sa našli dobrí ľudia, ktorí mi pomáhali.“ V kolónii pre maloletých si ho obľúbili dvaja ľudia, učiteľka a starý beznohý vojenský veterán.

Na polostrov sa dostal po vojne. Všetkých, čo bojovali na západnom fronte, sa komunisti snažili dostať čo najďalej od Moskvy, aby nerozprávali, čo tam videli. V Sovietskom zväze bola nesmierna chudoba a vedenie nechcelo, aby sa ľudia dozvedeli o pomeroch v západných krajinách. A tak aj tento starší pán skončil ako pracovník v tábore pre maloletých. Obaja mu pomohli pri úteku.

Levko sa inšpiroval príbehom dvoch väzňov, ktorým sa podarilo z tábora utiecť a dostať sa do Fínska. Učiteľka dala Levkovi kartografickú mapu a kompas, aby vedel, kadiaľ ísť. Okrem toho mu zabezpečila nejaké peniaze a civilné oblečenie. Starý vojnový veterán ho previezol na pevninu. Levkovi ostávalo vykopať tunel, ktorým sa dostal z tábora. Po niekoľkých mesiacoch kopania sa mu to podarilo.

12. júla 1952 prišiel deň, keď sa Levko rozhodol, že z tábora utečie. Všetko bolo vopred pripravené. Zobral si mapu, kompas, oblečenie a pár rubľov. Z tábora ušiel tunelom, ktorý vykopal a na slobode ho čakal vojenský veterán, ktorý ho na loďke previezol na pevninu. Ďalej putoval sám. Prešiel celkovo asi 230 kilometrov. „V noci som kráčal a cez deň spal. Väčšinou v tajge, aby ma náhodou nikto nenašiel.“

Za peniaze si v dedinkách, ktorými prechádzal, zadovážil jedlo. Vždy sa vrátil do tajgy, aby nevzbudzoval podozrenie. Takto putoval päť dní. Neskôr na toto obdobie spomínal ako na dovtedy najkrajších päť dní v živote. Bol slobodný! 16. júla 1952 prišiel krízový deň. Míňali sa mu peniaze, bola zima a tak sa rozhodol, že zídje do mestečka Malošujka. Mala to byť asi tridsaťkilometrová cesta. Tam plánoval opäť nakúpiť jedlo, aby mohol pokračovať vo svojom putovaní.

„Už som nebol taký opatrný a šiel som dosť dlho popri ceste.“ - hovorí Levko. Najskôr ho zastavila vojenská hliadka na koňoch. Chceli

ho zviedť. Podarilo sa mu presvedčiť ich, že sa rád prechádza a do mesta prejde peši. Vojaci odišli. Levko si myslel, že všetko zlé je s vojakmi preč. Po chvíľke okolo neho prešiel gazik s dvoma vojakmi. Aj tí sa pri ňom zastavili. Opäť sa pýtali, kam ide. Dvojicu vojakov sa mu už nepodarilo prehovoriť, aby ho nechali kráčať samého.

Musel nastúpiť do auta a ísť s nimi. Pred budovou miestnej vojenskej komandatúry zastali a Levko vystúpil. S vojakmi sa rozlúčil. Oni vošli do budovy a Levko v strachu začal utekať do tajgy. Vojaci si to všimli, bolo im to podozrivé a tak sa ho vydali hľadať. Levko ešte stihol ukryť mapu, kompas a peniaze. Aj v tejto chvíli myslel na to, že tieto veci by mohli prezradiť jeho komplicov a za pomoc pri úteku by ich postihol trest. Vyliezol na strom a ukryl sa v jeho korune. "Keby nemali psov, nenašli by ma." - hovorí Levko o svojom odhalení. Vojaci ho našli a nasledovala bitka, karcer, výsluchy, opäť bitka, výsluchy... 15. októbra 1952 Levka odsúdili na desať rokov odňatia slobody za útek a spoluprácu s antisovietskymi organizáciami. Opäť putoval po trestaneckých táboroch.

Tentokrát ho už neposlali do táborov pre maloletých. Svoju púť ukončil v pracovnom tábore Rudnyk v meste Vorkuta. Tam pracoval na „Kapitalnej“ šachte. Namiesto mena tu dostal číslo. Odteraz bol väzeň číslo 2A 424. V tábore vládli nesmierne ťažké pracovné podmienky. Levko pracoval v bani. 5. marca 1953 umrel Stalin a maloletí väzni dostali amnestie. No tie sa nevzťahovali na Levka. Bol politický väzeň. Musel si ďalej odpykávať trest, ktorý mu bol uložený. Po Stalinovej smrti sa začali meniť aj pomery v gulagoch. Prišlo chvíľkové uvoľnenie, lebo nikto nevedel, čo bude nasledovať. A tak sa aj vďaka tomu podarilo väzňom zorganizovať štrajk. Štrajkovali proti neprípustným pracovným podmienkam.

Levko sa pridal k organizátorom. Štrajk vo Vorkute začal 22. júla 1953. Väzňom sa podarilo udržať štrajk jedenásť dní. Odmietali pracovať, pokiaľ nebudú akceptované ich pripomienky. Prvého augusta 1953 vojakom došla trpezlivosť. Počas noci na strážne veže vyniesli gul'omety. Väzni sa ráno prebudili a sformovali sa do živej reťaze, aby pokračovali v štrajku. Odrazu zaznel povel a z veži sa ozvali krátke dávky.

Netrvalo to dlho, na zemi ostali ležať mnohí väzni. V tábore bolo počuť ston ranených. Tých, čo prežili, vyhnali do tundry a tam ich aj za pomoci táborových udavačov začali triediť. Levko mal aj v tomto prípade na chvíľu šťastie. Jedného jeho kamaráta postrelili tak, že v tundre omdlel. Levko sám dostal guľku do nohy, no aj napriek tomu pomohol druhovi. Podoprel ho a predstúpil s ním pred triediacu komisiu. Možno práve vďaka tomu ho prehliadli a poslali späť do tábora.

Leontín Dohovič s rodinou.

Po pár dňoch si pre neho prišli vojaci a odviekli ho medzi ostatných organizátorov štrajku. Nasledovali výsluchy, bitka, výsluchy, presun do iných väznic, výsluchy. Výsledkom mal byť rozsudok - trest smrti zastrelením, ktorý bol okamžite zmenený na desať rokov nútených pracovných táborov so sprísneným režimom a jeden rok prísneho väzenia. Opäť mu pomohlo, že nebol plnoletý. Inak by trest pravdepodobne nezmenili.

Nasledovali presuny po rôznych táboroch, až nakoniec skončil v meste Čuna, v tábore číslo 004. Ako to väčšinou v táboroch bývalo, stretol tam veľa vzdelaných ľudí. V tábore číslo 004 napríklad hlavného dirigenta operného divadla v Odese Leonida Iščenka, profesora a huslistu z Leningradu Alechnovyča, či riaditeľa a režiséra Estónskeho národného divadla v Taline Lea Kaalmita. Pod ich dozorom sa začali rozvíjať Levkove znalosti z dirigovania a neskôr aj z hry na husliach.

V tábore vznikol „mužský komorný zbor“ a Levko sa stal zbormajstrom. Väzňom sa podarilo nacvičiť niekoľko skladieb a zorganizovali vystúpenie. To však nespĺňalo predstavy vedenia tábora a zakázali im hrať. Mali iba premiéru. Levko dostal ponuku, aby napísal list domov. Ak sa nájdu aspoň traja ľudia, ktorí podpíšu záruku, že sa nebude venovať protispoločenskej činnosti, mohlo by mu to pomôcť k ceste na slobodu.

Levko neveril, že by sa niekto našiel, no aj napriek tomu, list napísal. Ešte viac ho prekvapilo, keď prišla odpoveď aj s podpismi. Z väzenia bol podmienčne prepustený a 26. júla 1956 sa po dlhej ceste naprieč Sovietskym zväzom vrátil do Užhorodu. Väzenie ho poznačilo tuberku-

lózou. Na slobode si ho čoskoro našli agenti KGB a chodili za ním na pravidelné „rozhovory“.

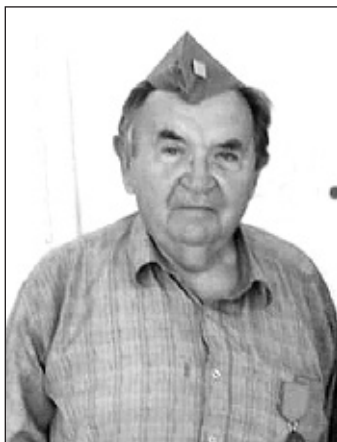
Po návrate do Užhorodu Levko dokončil skúšky zbormajstra, ukončil maturitu a pracoval na píle. Matka ho prosila, aby si podal žiadosť o vycestovanie do Československa. Že rodiny, ktorých príslušníci tam žijú, majú možnosť požiadať o pas a vycestovať za nimi. Levko najskôr nechcel, no na matkine naliehanie zašiel na oddelenie pasov a víz a veliteľovi rozpovedal svoj príbeh. Tiež mu povedal, že ani nechce nikam ísť, nevie jazyk, nikoho tam nepozná. V Užhorode má známych a tí mu pomáhajú. Veliteľ podal Levkovi dvanásť formulárov. Kázal mu ich vypísať a priložiť ku každému fotografii. Nikde však nemal písať dátum.

Levkovi sa zdalo čudné, prečo dvanásť rovnakých formulárov, no urobil, ako mu prikázali. Po niekoľkých mesiacoch dostávali ľudia odpovede. Levko a jeho rodina však odpoveď nedostali. 28. februára ho predvolali k veliteľovi pasového oddelenia. Podal mu pasy a víza. Povedal mu, že majú štyri dni na vycestovanie. Potom mu vraj nemôže garantovať, že sa im podarí vycestovať.

Neskôr sa Levko dozvedel, že veliteľ poslal žiadosť jeho matky a sestier na schválenie. Tú vedenie politbyra schválilo. Keď dostal papiere späť, priložil k schválenej žiadosti Levkovu a doplnil dátumy. Takýmto podvodom umožnil vycestovať za otcom všetkým. Levko teda po desiatich rokoch mohol opäť vidieť svojho otca a najstaršiu sestru. Otec pracoval v Děčine, ako úradník. Tam sa za ním spolu s matkou a sestrami presťahovali. Po prepustení z väzenia mu zakázali vykonávať kňazskú činnosť.

Levko chcel študovať medicínu, ale nemal peniaze na internát. Zamestnal sa teda ako pomocník u zubára, pretože s touto prácou mal skúsenosti z gulagu a popri práci vyštudoval za zubného technika na strednej zdravotníckej škole v Ústí nad Labem. Tiež začal spolupracovať s ukrajinským zborom v Prahe. Bola to práca, ktorú miloval, aj keď ju robil zadarmo. Všetky jeho aktivity sa striedali s výsluchmi ŠtB. Ani v Československu sa nevyhol pozornosti štátnej moci.

Levko sa zoznámil s krásnou dievčinou Helenkou, s ktorou sa neskôr oženil. Presťahoval sa na východ Slovenska do Košíc a pracoval ako zbormajster Podduklianskeho ukrajinského ľudového zboru, neskôr založil súbor Vesna. Na vysokej škole v Košiciach študoval dejepis a ukrajinčinu. V roku 1969 prišli za ním priatelia z Ameriky, ktorí ho prehovárali, aby tam odišiel. On chcel ostať doma.

Leontín Dohovič

Bolo by jednoduché odísť a kričať. Tu bolo treba niečo zmeniť. V auguste, keď prišli tanky, veľmi sa preľakol. S Rusmi mal svoju skúsenosť a nedôveroval im. Okamžite odcestoval za otcom. Nevedel, čo sa bude diať. Po troch týždňoch sa situácia upokojila a vrátil sa domov. Vyhodili ho zo školy, ale podarilo sa mu prestúpiť na Karlovu univerzitu v Prahe. Jeho priatelia zo zboru, ktorí tam študovali, mu pripravili prekvapenie.

Oboznámili komisiu s jeho osudom. Prijímačky boli veľmi náročné, no podarilo sa mu odpovedať na dvanásť z trinástich otázok. Po nich mu oznámili, že úspešne ukončil štátnu skúšku a uznajú mu aj štúdium zo Slovenska. Na Karlovej univerzite ukončil vysokoškolské štúdium. V roku 1971 mu zakázali viesť zbor, aj pracovať s mládežou. Po troch mesiacoch bez práce sa zamestnal ako brigádnik na akcii Z (podľa ironických ľudových komentárov „Z“ znamenalo „zadarmo“) - boli to brigády určené na obnovu a rozvoj krajiny. Inak by ho ako príživníka zavreli do väzenia.

Celú domácnosť živila 15 rokov jeho manželka. Levka nikde nechceli zamestnať. Takto plynul čas a Levko chodil na brigády a výsluchy. Na posledný výsluch ho predviedli 25. októbra 1989. S úsmevom spomína, že Nežná revolúcia už klopala na dvere a on sedel tri hodiny vo vyšetrovačke a musel odpovedať na otázky príslušníkov ŠtB. Novembrové udalosti ho sklamali.

Videl, že do popredných funkcií v demokracii sa dostávali ľudia, ktorí spolupracovali s komunistickým režimom. Aj preto odmietol vstúpiť do VPN. Po roku 1989 sa mohol vrátiť k práci zbormajsta. Robil to, čo bolo jeho srdcu najbližšie. V rokoch 1995 - 2005 bol prezidentom Európskeho kongresu Ukrajincov a členom predsedníctva Ukrajinskej svetovej koordináčnej rady. Na svoje útrapy dnes spomína ako na rozprávky starého deduška. Vraj mu aj tie výsluchy trochu chýbajú. Nemá sa s kým porozprávať, uzatvára s úsmevom.

*Článok vznikol vďaka spolupráci s Post Bellum
(uverejňujeme k 85. narodeninám Leontína Dohoviča)*